

rozás módjainak vizsgálatát. Az interakció speciális definiáltsága (az analitikus szituáció) olyan interakciót enged meg, amelyben vizsgálható utalások történnek magára az interakcióra, azokra az első „aktusokra”, amelyekben az interszubbektivitás létrejön. A „tükör-helyzet” a tanulmányokban maga is tükörré válik: a definiált terápias, „áttételi” helyzetekből visszakacsint az, amit „átteszünk”, és ami az ilyen helyzetet „áttételi”, azaz tükör-helyzetté teszi.

A *Tér és tükör* kötet a legkevésbé sem interdiszciplináris manifesztum, szándéka szerint arra sem hivatott, hogy felhívja a gyakorló terapeuták figyelmét arra, hogy rendelőkben „több dolgok vannak”. Mégis, a tanulmányokban alkalmazott módszertan a köszönő viszonyok helyreállításán túl felújíthatja a klinikai pszichoanalízis és a tudás egyéb területei közti eszmecserét. Az olvasó „representációs – szimbolizációs” szokásain és szocializációján múlik, merre viszi fantáziája, meglepődve ismerheti fel tudományos és személyes problémáit ismeretlen helyeken: vagy a tanulmányokban bemutatott „rendelőben”, vagy a rendelőben bemutatott „vizsgálati laborban”.

A szerző személyes konklúziót is megfogalmaz: „A tükrözések megragadásán keresztül azonban eljutottam az alkotás és a narcizmus csomópontjához [...]. Az alkotást olyan csábításnak tekintem, amely mintha-valóságunkban fejt ki hatását, a fantáziavilágunkra hat, s a hatás elsősorban a tükrözések révén érvényesül.” (53.old.) A szerző tükre a szöveg, a szöveg tükre az olvasó. Ez nem kizárólag a kötet tanulmányaira vonatkozik, feltehetően érint minden olyan „interakciót”, amely szöveg és olvasója, valamint szöveg és létrehozója között folyik. A *Tér és tükör* kötet sem írhatja ki magát az alkotás mintha-teréből.

Fertő Imre: Agri-Food Trade between Hungary and the EU

Századvég, Budapest, 2004. 257 old., 2940 Ft

Fertő Imre Budapesten, angol nyelven kiadott könyve az 1992 és 1998 közötti időszakot fogja át. Magyarországon ekkor zajlott az átmenet a tervgazdaságból a piacgazdaságba, ekkor alkalmazkodott az ország az összeomlott KGST-kereskedelem helyett az 1991-ben, az Európai Unióval kötött társulási szerződés kínálta új kereskedelmi lehetőségekhez.

Az átmenet éveiben a magyar agrárélelmiszer-szektor szerkezete, főként a külföldi beruházások hatására jelentősen átalakult. Ezek a befektetések jelentősen hozzájárultak a szektor versenyképességének javulásához. Az átmenet a magyar agrárszektorban 1998-ban véget ért, a tagjelölt Magyarország ekkor a csatlakozás új, intenzív alkalmazkodási szakaszába lépett.

A könyv a kereskedelem, ezen belül a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek kereskedelmének magyarázatához szükséges elméleti alapvetésekkel és fogalmakkal indul, majd áttekinti az agrárkereskedelmet magyarázó hagyományos és a növekvő jelentőségű „új” kereskedelem-elméletet.

Az elméleti felvezetést követi a kilencvenes évek magyar gazdaságát és mezőgazdaságát az európai 15-ökkel folytatott kereskedelem összefüggésében bemutató rész. Fertő itt elemzi a legfontosabb nemzetgazdasági mutatókat, a gazdasági környezet változásait, Magyarország kereskelempolitikai környezetét. Bemutatja a mezőgazdaság és az élelmiszeripar gazdaságon belüli súlyát, adatokat közöl a mezőgazdaság állami támogatásának mértékéről, a magyar mezőgazdaság versenyképességéről. Szektoronként vizsgálja a kibocsátást, a foglalkoztatást, a jövedelmeket, a munkanélküliséget, a termelékenységét, a fogyasztói és a mezőgazdasági termelői árakat. Áttekinti a cse-

rearányok, a külkereskedelmi árfolyamok és más fontos gazdasági jelzőszámok változásait és lehetséges hatásait a mezőgazdasági és élelmiszerszektorra és a kereskedelmi szokásokra. A változó kereskelempolitikai környezetben belül nagy figyelmet szentel az Európai Unió és Magyarország társulási szerződésének, ezen belül a mezőgazdasággal kapcsolatos engedményeknek. Kitér az európai szabadkereskedelmi megállapodás, az uruguayi kereskedelmi megállapodás következményeire is. (A kormányok által a mezőgazdaságnak nyújtott támogatás mértéke és szintje jól tükrözi ezeket a politikai és kereskedelmi változásokat.)

A magyar mezőgazdaság versenyképességéről szóló részben a szerző bemutatja a nemzeti, ágazati és vállalati versenyképesség mérésének különböző módszereit és koncepcióit, majd a magyar mezőgazdaság versenyképességének fejlődését vizsgálja. A Magyarországnak a 15 tagú Európai Unióval folytatott mezőgazdaságitermék-kereskedelmét elemző következő részben a szerző a teljes forgalom mellett sort kerít a fő termékcsoportok, térbeli eloszlások és a tagországok szerinti forgalom elemzésére is. Nemcsak a kereskedelem szerkezetét vizsgálja, hanem párhuzamosságait és koncentrációját is.

Ezután az úgynevezett konstans piaci részesedés elemzésével értékeli a Magyarország és az Európai Unió közötti agrárkereskedelem forrásait, majd a Balassa Béla és más szerzők által kidolgozott elmélet és mérési módszerek alkalmazásával a magyar mezőgazdaság komparatív előnyeit vizsgálja. A következő fejezetek tárgya az ágazaton belüli kereskedelem mérésének elmélete és módszertana. Ezt alkalmazza a teljes – s azon belül a 15-ök Európájába irányuló – magyar export és import vizsgálatokor. Az utolsó fejezetben tömören összefoglalja a főbb eredményeket és a jövőbeli kutatás lehetséges irányait.

A korántsem teljes felsorolás is jelzi, hogy Fertő Imre nemcsak jól ismeri, de nagy kedvvel és gondossággal alkalmazza is a kereskedelmi viselkedési módok elemzésének módszertanát és szemléletét. A kapott eredményeket statisztikai és ökonometriai módszerekkel is ellenőrzi.

A rendre a nagyobb egységektől a részletek felé haladó, gondos elemzések számos figyelemre méltó új tudományos eredményt hoztak.

A szerkezeti elemzés meglepő eredménye például, hogy miközben a magyar mezőgazdaság belső és külső környezete alapvetően átalakult, az Európai Unóval folytatott magyar agrár-export termékszerkezete szinte semmit sem változott. A konstans piaci részesedés elemzése pedig kimutatta, hogy a magyar agrár-export növekedésének fő forrása az, hogy az EU agrárimportja a vizsgált időszakban mintegy 15 százalékkal emelkedett. Másként: az európai 15-ökkel folytatott agrárkereskedelemben Magyarország versenyképessége romlott. Fertő mérései szerint Magyarországnak az állattenyésztésben és a szántóföldi termelésben vannak komparatív előnyei, amelyek azonban jelentősen csökkentek az átmenet során.

Úgy találta továbbá, hogy az Európai Unió és Magyarország között az ágazaton belüli kereskedelem viszonylag alacsony szintű, ami arra utal, hogy a kilencvenes években a magyar agrár-élelmiszeripari szektor külső integrációja az EU-hoz viszonylag alacsony szintű volt. Ezt az a magyar ázhatjuk, hogy a kezdeti időszakban, a kilencvenes években, a társulási szerződéssel ezen a piacon csak elkezdődött a kereskedelmi nyitás Magyarország számára. Az elemzés további figyelemre méltó eredménye, hogy az ágazaton belüli kereskedelmet olyan termékek uralják, amelyekben viszonylag jelentős a különbség az egységnyi export és az import értéke között. Az ágazaton belüli vertikális kereskedelem túlsúlya pedig azt jelzi, hogy az agrár-élelmiszeripari szektorok Magyarországon és az EU-15-ben egymás kiegészítőjeként fejlődtek. Ez csökkentette az alkalmazkodás költségeit.

Az ágazaton belüli kereskedelem növekedése a vizsgált időszakban viszont a Magyarország és az EU-15 között a piaci integráció elmélyülését jelzi. Ez a rendszerváltás utáni kereskedelemliberalizálási erőfeszítésekre éppúgy visszavezethető, mint a magyar mezőgazdasági és élelmiszeripari szektor átalakulására, a gazdaság élénkülésére és a termékek egy részé-

nek a kétoldalú forgalmában mutatkozó növekedésre. A még részletesebb elemzés viszont azt mutatja, hogy ez az általános összefüggés nem érvényes minden termékre vagy termékcsoportra, minden időszakra és minden EU-tagország viszonylatában. Mindez összefügg azzal, hogy az átmenet, a rekonstrukció, valamint a kereskedelmi és üzleti viszonyok átrendeződésének a folyamata az unió és Magyarország között még korántsem fejeződött be.

Fertő Imre könyve messze több mint az elméletek, módszertanok és közelítések egyszerű alkalmazása az Európai Unió és Magyarország agrárkereskedelmére. Az agrár-élelmiszeripari kereskedelemmel, az átmenettel, a magyar–unió viszonylatú kereskedelemmel és az integrációs folyamattal foglalkozók számára nélkülözhetetlen referenciakönyvet jól lehet majd használni a posztgraduális képzésben és az alkalmazott közgazdasági elemzés módszertanának oktatásában is. Továbbá haszonnal forgathatják a nemzeti és az uniós agrárpolitikai döntéshozók és a felelős intézmények munkatársai is. Megtanulhatják például belőle, hogy a kereskedelemnek a kormányzati politikák és beavatkozások által okozott torzulásai hogyan befolyásolják nemcsak a versenyelőnyöket, a versenyképességet, de a kereskedelmi módokat is.

STEFAN BOJNEC

Havasréti József: Tudományos írásmű

Bölcsész Konzorcium, Budapest, é.n. [2006] PDF formátum, 176 old.

Clifford Geertz amerikai antropológus *Jelen lenni: Az antropológia és az írás helyszíne* című tanulmányában (*Az értelmezés hatalma. Antropológiai írások.* Századvég, Bp., 1994. 352–368. old.) az empirikus kutatás, az írás és az olvasás összefüggéseit vizsgálja. Észrevételei tágabb antropológiatörténeti és módszertani területre vezetnek, ahonnan most két elemet

szeretnék kiemelni: a tudatos tervezést és az érzékenységet. A terepmunka során kialakított figyelem és érzékenység, majd a tapasztalatok írásba fordítása során megvalósított aprólékos tervezés és kifinomult szerkesztés együttesen teremthetik meg a tudatos és érzékeny olvasó és író tudós ideáltipikus figuráját. Az etnográfiaiban, a kulturális antropológiában, az irodalomtudományban vagy bármely más, írással, szöveggel, szövegszerűséggel foglalkozó tudományban fontos szerepet kap az empiria és az írás viszonya, elválaszthatatlansága. „Azt hiszem, éppen ez volt a nagy dolog Geertz munkáiban, hogy összehozta az empirikus terepmunkát, az antropológiai munkát a messzebbi – filozófiai, irodalom- és szövegelméleti – dolgokkal” – meséli egy beszélgetésben (Kontinensek, iskolák, antropológiák. Fejős Zoltán beszélgetése Östör Ákossal. *Tabula*, 2001. 2. szám, 180. old.) Östör Ákos, aki 1965-től több éven át volt Geertz PhD-hallgatója a chicagói egyetemen. Ezen látszólag egyszerű, alapkövetelménynek tekinthető összefüggés módszertani vonatkozásait tárgyalja Havasréti József egyetemi tankönyve, a *Tudományos írásmű*, mely egyszerre használható kézikönyv és szórakoztató olvasmány a társadalomtudományi kutatás és az írás, a kutató és a szerző, a tanulás és a tanítás összefüggéseiről. (A könyv a Bölcsész Konzorcium tananyag-fejlesztési projektjének keretében jött létre. A pályázati rendszerben elbíralt munkák közül 2006 őszére 73 nyomtatott és digitális bölcsész BA-tananyag készült el, melyeket egy záró konferencián mutattak be a szerzők vagy felkért előadók 2006 szeptemberében.)

Havasréti tíz fejezetre tagolt munkája gyakorlati segítséget kínál a BA-szinten tanulóknak a különféle tudományos írásművek olvasásához és írásához. Részletesen bemutatja a tudományos írásmű különféle műfajait, a tudományos praxisban betöltött szerepüket a tudományos szövegek írásához nélkülözhetetlen alapelveket, szabályokat, előírásokat. A kötet több ponton is különbözik a hasznosnak tetsző, ám nehezen használható kalauzoktól. Nem olyan tanácsokkal, műveletekkel és feladatokkal szolgál, amelyek csak a *hogyan?* kérdésre ad-